

ROZDZIAŁ I

WIADOMOŚCI OGÓLNE O PRAWIE NIELETNICH

§ 1. Nazwa „prawo nieletnich”

Prawo nieletnich to zbiór przepisów prawnych dotyczących nieletnich. Składnikiem nazwy jest **pojęcie nieletniego**. Nazwa „prawo nieletnich” jest coraz częściej używana w języku prawniczym, a nawet w języku prawnym na określenie dziedziny prawa, która obejmuje całokształt przepisów dotyczących postępowania w sprawach nieletnich. W Polsce w doktrynie wyraźnie posłużył się tą nazwą *M. Cieślak*¹. Stanowiła ona również podtytuł podręcznika *A. Grześkowiak*² *Postępowanie w sprawach nieletnich (Polskie prawo nieletnich)*, Toruń 1986. Także projekt ustawy z 2008 r., mającej regulować postępowanie w sprawach nieletnich, nosił tytuł „Prawo nieletnich”. Nazwę tę stosuje się coraz częściej w doktrynie na określenie dziedziny prawa, ale wskazuje się różny jej zakres podmiotowy i przedmiotowy.

W polskiej przestrzeni prawa nazwa ta ma głównie konotacje prawnekarne i przez długie lata oznaczała zbiór przepisów dotyczących podmiotu ustawowo nazywanego nieletnim, czyli osobę poniżej 17. roku życia, popełniającą czyn zabroniony pod groźbą kary. Jednak w 1982 r. nazwa ta ustawowo została rozciągnięta również na podmioty do 18. roku życia w aspekcie zapobiegania ich demoralizacji, a nawet, gdy chodzi o wykonywanie orzeczonych wobec nich określonych środków – do 21. roku życia. Według nowej ustawy z 9.6.2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. z 2022 r. poz. 1700 ze zm.) nieletnim może być osoba do lat 19, 21, 24, a nawet do 25. roku życia (art. 93).

Ustawodawca, regulując kompleksowo we wskazanej wyżej ustawie problematykę prawnego traktowania nieletnich, nie zdecydował się na nadanie jej zbiorczej nazwy „prawo nieletnich”, mimo że w rzeczywistości obejmuje ona zdecydowaną większość przepisów wyznaczających postępowanie z nieletnimi w polskim prawie

¹ *M. Cieślak*, *Od represji do opieki. Rzut oka na ewolucję odpowiedzialności nieletnich*, Pal. 1973, Nr 1.

² *A. Grześkowiak*, *Postępowanie w sprawach nieletnich. Polskie prawo nieletnich*, Toruń 1986.

karnym. Zastosowana nazwa „o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich” akcentuje jedynie celowościowo zawartą w niej treść, daleko wykraczającą poza ten zakres tematyczny.

Nazwa „prawo nieletnich” współcześnie funkcjonuje w wielu systemach prawa oraz w światowym, w tym i w polskim, piśmiennictwie, chociaż jej zakres treściowy zależy od przyjmowanej koncepcji tego prawa.

§ 2. Definicja prawa nieletnich

Prawo nieletnich jest odrębną gałęzią prawa. Samodzielność prawa nieletnich opiera się na autonomii jego norm, a ta wynika z kategorii podmiotów, których one dotyczą, ze specyfiki przedmiotu, który regulują, z odrębności procedury, w której są realizowane, i z funkcji, które prawo to pełni w społeczeństwie¹.

Prawo nieletnich to zbiór przepisów prawnych opartych na określonym elemencie podmiotowym, przedmiotowym oraz celowościowym. Dotyczy ono osób, które nie osiągnęły wieku pełnej dojrzałości prawnokarnej. Podmiotem norm tego prawa są osoby, które z powodu wieku nie uzyskały jeszcze samodzielności prawnej i wymagają szczególnej opieki i ochrony – w tym prawnej. Już chociażby z samej nazwy „prawo nieletnich” wynika, że jest to **zespół przepisów prawnych związanych z nieletnim**. Nieletni jest zatem kryterium podmiotowym, charakterystycznym dla tej dziedziny prawa, która zbiera lub powinna zbierać w wyspecjalizowany i zwarty system prawa wszystkie przepisy dotyczące nieletniego. Pewien problem stanowi rozciągnięcie wykonywania niektórych środków stosowanych wobec nieletniego w związku z jego demoralizacją czy popełnieniem czynu karalnego na okres powyżej 18. roku życia. Zgodnie z WspResNielU mogą być one stosowane do 21., 24., a nawet do 25. roku życia. Osoba pełnoletnia cywilnie, a także od 17. roku życia mogąca już w pełni odpowiadać karnie, nazywana przez tę ustawę „nieletnim”, nabywa wraz z ukończeniem 18. roku życia określone prawa polityczne i obywatelskie, których nie została pozbawiona, a zatem ma prawo z nich korzystać. Nowa ustawa powinna zawierać więc gwarancje ich nienaruszalności. Jest to z pewnością problem skomplikowany, ale istniejący w rzeczywistości.

Prawo nieletnich może być **definiowane** w różny sposób w zależności od przyjmowanej koncepcji jego treści. Według definicji **formalnej** prawem nieletnich jest **zbiór ustanowionych przez państwo przepisów prawnych, które dotyczą nieletniego**. Według definicji **funkcjonalnej** prawo nieletnich to **zbiór przepisów służących ochronie i opiece nad nieletnimi**.

Funkcją prawa nieletnich jest opieka i ochrona nieletniego, a naczelną jego zasadą – dobro dziecka. Prawo nieletnich właśnie przez funkcje, jakie przed nim się stawia, ma szczególne znaczenie społeczne – jest zabezpieczeniem prawidłowego

¹ Por. S. Pirrone, *Manuale di diritto minorile*, Catania 1972, s. 18.

rozwoju biopsychospołecznego nieletniego i jego wychowania. Prawo nieletnich w praktyce powinno jednak działać dopiero wówczas, gdy zagrożone czy naruszone jest dobro dziecka i jego harmonijny rozwój, mówiąc językiem charakterystycznym dla tej dziedziny prawa – gdy dziecko znajduje się „w niebezpieczeństwie”. Prawo to grupuje także przepisy prawne stosowane wobec nieletniego, który wykazuje objawy nieprzystosowania społecznego, w tym gdy dopuszcza się czynów zabronionych prawnokarnie.

Łącząc wskazane elementy formalne i funkcjonalne, można w sposób uogólniony zdefiniować prawo nieletnich jako **zespół przepisów dotyczących nieletnich, mających na celu ich ochronę i opiekę**. Oba te cele mieszczą się w ramach konstytucyjnego wskazania zawartego w art. 72 ust. 1 Konstytucji RP, dotyczącego dziecka i powinności jego ochrony przed demoralizacją oraz opieki. Należy mieć na uwadze, że nieletni do lat 18 jest według prawa polskiego i konwencyjnego jeszcze dzieckiem, więc przysługują mu prawa zabezpieczone konstytucyjnie i międzynarodowo – w tym wymiarze – głównie przez Konwencję o prawach dziecka. W preambule do ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich eksponuje się natomiast prawo nieletnich do „szczególnej troski i pomocy”, co z pewnością mieści się w ramach ochrony i opieki, zwłaszcza jako szczególny jej motyw wyznaczający określone zadania państwa wobec nieletnich.

Zauważyć należy, że kryterium definicyjnym łączącym przepisy składające się na prawo nieletnich jest podmiot jego norm, czyli **nieletni**.

W 1986 r. ukazał się skrypt „Postępowanie w sprawach nieletnich (polskie prawo nieletnich)”, w którym przedstawiono szeroką koncepcję prawa nieletnich jako odrębnej dziedziny prawa¹, omawiając w ramach tego prawa przepisy NielU z 1982 r. i KK dotyczące nieletnich. W 1988 r. *A. Marek* wskazywał, że objawem postępu jest wyodrębnienie prawa nieletnich i oderwanie go od prawa karnego². *T. Bojarski* podkreślał, że prawo karne nieletnich daje początek wykształceniu się autonomicznej dyscypliny prawa – prawa nieletnich³. *G. Harasimiuk* pisał, że „być może nadszedł już czas na wyodrębnienie nowej gałęzi prawa – prawa nieletnich”⁴. Należy mieć nadzieję, że tak będzie rozumiana nowa ustawa dotycząca nieletnich.

¹ *A. Grześkowiak*, Postępowanie, s. 7–8.

² *A. Marek*, Sądownictwo dla nieletnich w Polsce na tle porównawczym, [w:] *T. Bojarski* (red.), Postępowanie z nieletnimi. Orzekanie i wykonywanie środków wychowawczych i poprawczych, Lublin 1988, s. 41.

³ *T. Bojarski*, Zasady odpowiedzialności nieletnich, [w:] *T. Bojarski* (red.), Postępowanie z nieletnimi. Orzekanie i wykonywanie środków wychowawczych i poprawczych, Lublin 1988, s. 70.

⁴ *G. Harasimiuk*, Nieletni sprawcy czynów zabronionych – winni czy ofiary w polskim modelu postępowania z nieletnimi, [w:] *L. Gardocki, K. Królikowski, A. Walczak-Żochowska* (red.), Gaudium in litteris est. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Genowefie Rejman z okazji osiemdziesiątych urodzin, Warszawa 2005, s. 138.

§ 3. Cechy i funkcje prawa nieletnich

I. Cechy prawa nieletnich

Potrzeba istnienia prawa nieletnich jako odrębnej dziedziny prawa, wchodzącej w skład ogólnego systemu prawa, jest obecnie raczej niekwestionowana. Przyjęto jego wyróżnianie w wielu ustawodawstwach krajowych. W niektórych państwach natomiast prawo nieletnich jest w stanie wyodrębniania się w wyspecjalizowaną dziedzinę prawa.

Na ogół uznaje się, że prawo nieletnich jest samodzielną dyscypliną prawa, mającą tylko jej właściwe cechy, odróżniające ją od innych dziedzin prawa.

Zasadniczym elementem tworzącym tę dziedzinę prawa, a więc podstawą prawa nieletnich, jest **podmiot** norm tego prawa, czyli mówiąc ogólnie – dziecko, a więc według definicji przyjętej w Konstytucji RP i Konwencji o prawach dziecka – istota ludzka do 18. roku życia. Jednak prawo nieletnich określa w ramach tego okresu dziecięctwa granice wieku dziecka, w ramach których dozwolone jest prowadzenie wobec niego przymusowego oddziaływania wychowawczego (resocjalizacyjnego, według WspResNielU), gdy wykazuje przejawy demoralizacji czy popełnia czynny zabroniony pod groźbą kary. Wprowadza ono jednak także możliwość karania nieletnich dopuszczających się przestępstw, chociaż na ogół dotyczy to starszych nieletnich, a ich odpowiedzialność karna jest z reguły ograniczona i złagodzona.

Cechami identyfikującymi prawo nieletnich są: **przedmiotowa specyfikacja** norm tego prawa, zawierająca się w szczególnych **regulacjach odmiennych** od ogólnych norm prawa, oraz **funkcje** tego prawa – mówiąc w tym miejscu zwięźle – opieka i ochrona nieletnich. Jest to zatem dziedzina prawa wyspecjalizowana przede wszystkim na podstawie kryterium podmiotowego¹ – obejmuje bowiem przepisy prawa dotyczące podmiotu – różnie nazywanego w prawach krajowych – który nie osiągnął jeszcze wieku pełnoletniości cywilnoprawnej lub dojrzałości prawnokarnej i z tego powodu wymaga szczególnej uwagi, więcej – troski ze strony prawa. Zakres przedmiotowy tego prawa jest różnicowany w zależności od przyjętej jego koncepcji, często obejmuje postępowanie wobec dzieci nieprzystosowanych społecznie lub zdemoralizowanych, a nie tylko popełniających czyny karalne.

O wyodrębnieniu się prawa nieletnich w ramach systemu prawa przesądza przede wszystkim charakter norm dotyczących nieletnich, uwzględniający właściwości osobiste tej kategorii podmiotów będących w „toku rozwoju”, a więc takich, których rozwój biopsychospołeczny nie został jeszcze ukończony i z tej racji wymagają szczególnej ochrony i opieki, również ze strony prawa. Prawo nieletnich opiera się zatem na poglądzie o **odrębności** psychofizycznej dziecka, na poglądzie o jego specyficznych potrzebach i konieczności zapewnienia mu przez prawo opieki i pomocy, gdyż samo nie potrafi jeszcze zabezpieczyć swojego dobra i bronić swoich interesów. Według *H.R. Gardnera* prawo nieletnich opiera się na empirycznym założeniu, że młodzi

¹ *D.H. D'Antonio*, *Derecho de Menores*, Buenos Aires 1994, s. 19–20.

ludzie są wrażliwi, zależni w zachowaniach od innych i niekompetentni, uznając, że jeżeli można to założenie przyjąć do małych dzieci, to już przy starszych nieletnich jest ono wysoce kontrowersyjne, a ponadto opiera się ono na idei paternalizmu¹. Nie ma jednak wątpliwości, że dziecko należy otoczyć szczególną troską na drodze jego rozwoju. Opieka nad dzieckiem to co prawda głównie domena rodziny, ale powołane jest do niej także społeczeństwo i państwo w określonych ramach prawnych.

Wskazując treść prawa nieletnich, należy zatem wziąć pod uwagę to, że dotyczy ono osób, których rozwój fizyczny i psychiczny nie jest jeszcze zakończony², że osobowość nieletniego nie jest jeszcze w pełni ukształtowana, dopiero formuje się w procesie socjalizacji i przybiera określone struktury oraz cechy mające wpływ na jego zachowanie. Uwzględnić trzeba również, że dziecko stopniowo, wraz z wiekiem i rozwojem intelektualnym, uzyskuje umiejętność odróżniania dobra od zła, świadomość co do znaczenia, także społecznego, swojego postępowania oraz zdolność kierowania swoim postępowaniem. Uczy się wyboru zachowania zgodnego z nabytym systemem wartości. Te właściwości dziecka, poznawane coraz lepiej wraz z postępem nauk, odróżniające go od dorosłego człowieka, powodują odmienne podejście prawa do spraw go dotyczących. Treść prawa nieletnich powinna być zatem dostosowana do warunków i właściwości osobistych dziecka.

Prawo nieletnich powstawało na drodze długiej ewolucji, ponieważ z biegiem wieków i rozwojem cywilizacji zauważono, że należy odrębną uwagę zwrócić na podmiot będący jeszcze w wieku rozwojowym i opracować strategię postępowania z takimi podmiotami oraz pokreślić sposoby ich szczególnej ochrony. Wskazuje się, że takiemu podmiotowi wyspecyfikowanemu przez prawo należy się odrębna ochrona prawna, i to ona jest – mówiąc bardzo ogólnie – rolą prawa nieletnich.

Elementem zasadniczym dla określenia treści i wytyczenia granic prawa nieletnich jest dokładne określenie **podmiotu** jego norm. **Fundament** prawa nieletnich stanowią wzorce konstytucyjne, a także międzynarodowe standardy praw dziecka oraz wskazania ustawowe, w tym przepisy wyspecjalizowane, dotyczące *expressis verbis* nieletnich, określające m.in. wiek nieletniości, zasady naczelne tego prawa, czyli wskazania dyrektywne dla tworzenia, interpretacji i stosowania prawa nieletnich.

Naczelną zasadą w prawie nieletnich jest przede wszystkim zasada dobra dziecka, ujmowana czasami, zwłaszcza w aktach prawa międzynarodowego, jako nadrzędny interes dziecka.

Przyjmuje się, że prawo nieletnich posiada **autonomię naukową, dydaktyczną i normatywną**, podobnie jak np. prawo cywilne, karne, handlowe czy prawo pracy. Bez wątpienia, w dużej mierze, doktryna przyczyniła się do powstania prawa nieletnich, postulując jego wyodrębnienie w ramach systemu prawa, oraz wpłynęła na treść pojęcia „prawo nieletnich”, jego podmiotowy i przedmiotowy zakres, a nawet na formę ustawodawczą, w jakiej jest ono tworzone. Doktryna wypracowała również różne koncepcje prawa nieletnich, akceptowane później przez ustawodawców.

¹ H.R. Gardner, Understanding Juvenile Law, Newark 1997, s. 6 i n.

² M. Korcyl-Wolska, Postępowanie w sprawach nieletnich, Kraków 2004, s. 243.

Zasługą doktryny, ale już i judykatury jest określanie funkcji tego prawa, co miało także wpływ na treść stanowionego prawa w tej dziedzinie.

Ważnym źródłem inspiracji dla prawa nieletnich i bez wątpienia szczególnym paradygmatem stała się Konwencja o prawach dziecka, czyli silny impuls dla kształtowania się tego prawa pochodził od społeczności międzynarodowej i dał się zauważyć już w Genewskiej Deklaracji Praw Dziecka z 1924 r.

Droga do wykształcenia się spójnej ustawowej koncepcji prawa nieletnich w systemie polskiego prawa nie jest łatwa, o czym świadczy historia tworzenia nowego ustawodawstwa dotyczącego nieletnich w Polsce. Obecnie treść prawa nieletnich rekonstruuje się z wielu aktów normatywnych, co prowadzi do różnych ich interpretacji i obniża standard tego prawa. Koncepcja ujęcia w jednym akcie normatywnym całości przepisów tego prawa jest być może nadal odległa, ale już teraz – np. w Polsce – objęto jego zakresem niemal wszystkie przepisy dotyczące nieletniego, a więc dziecka w styku z szeroko rozumianym prawem karnym i demoralizacją, tworząc zharmonizowany i w takim zakresie unitarny system tego prawa, chociaż w części uzależniono go jeszcze od przepisów cywilnoprawnych lub prawnokarnych, a więc nie zlikwidowano całkowicie jego zależności od norm innych dziedzin prawa. Być może jest to jednak istotny krok ku stworzeniu autonomicznej gałęzi prawa – prawa nieletnich (małoletnich) łączącej rozwiązania z wszystkich dziedzin prawa, w których podmiotem norm – również podmiotem biernym, a więc ofiarą – jest dziecko. Takie unitarne, odrębne gałęzie prawa dotyczące nieletnich (małoletnich) powstały w kilku krajach Ameryki Południowej.

W doktrynie również nie zawsze uznaje się autonomię prawa nieletnich, wskazując, że prawo to „nie tworzy normatywnie autonomicznej regulacji prawnej, gdyż odwołuje się w szerokim zakresie do odpowiedniego stosowania przepisów innych aktów prawnych, takich jak: Kodeks postępowania cywilnego – tryb nieprocesowy, Kodeks postępowania karnego, Kodeks karny, Kodeks karny skarbowy lub Kodeks wykroczeń”¹. Podobnie zresztą wskazano w judykaturze w odniesieniu do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z 1982 r.: „Art. 14 ustawy z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich nie kształtuje postępowania w sprawach nieletnich w sposób samodzielny i wyczerpujący, gdyż w kwestiach w niej nieuregulowanych zastosowano odesłania do innych ustaw. W zakresie procedury, zgodnie z art. 20 ustawy, stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego i karnego. Z kolei stosownie do art. 14 ustawy w sprawach nieletnich, którzy dopuścili się czynu karalnego, sąd rodzinny stosuje odpowiednio przepisy części ogólnej Kodeksu karnego, Kodeksu karnego skarbowego lub Kodeksu wykroczeń, jeżeli nie są sprzeczne z ustawą”². Za oznakę braku autonomiczności tej gałęzi prawa przyjęto zatem wyłącznie rozproszenie jego źródeł prawnych. Jednak wydaje się, że już obecnie, z uwagi na kompleksowość podmiotową obowiązującej ustawy dotyczącej

¹ M. Rogacka-Rzewnicka, *Oportunizm i legalizm ścigania przestępstw w świetle współczesnych przeobrażeń procesu karnego*, Warszawa 2007.

² Uchw. SN z 13.1.2005 r., III CZP 70/04, OSNC 2005, Nr 12, poz. 199.

nieletnich można przyjąć, iż uczyniono istotny krok ku powstaniu prawa nieletnich jako odrębnej dziedziny prawa.

II. Funkcje prawa nieletnich

Prawo nieletnich jest specyficzną dziedziną prawa. I to nie tylko z uwagi na nieletniego i jego szczególne właściwości osobowe, ale także na jego szczególne potrzeby ze względu na jego wiek i poziom rozwoju biopsychofizycznego i odrębny charakter środków stosowanych wobec nieletniego. Dlatego też do charakterystycznych cech tego prawa powinny być dostosowane funkcje, jakie ta dyscyplina prawa powinna pełnić (pomija się tutaj wskazywane w części piśmiennictwa różnice między celami, zadaniami i funkcjami prawa, przyjmując, że funkcje to zadania, zaplanowane cele danego ustawodawstwa). Funkcje prawa nieletnich w dużej mierze decydują o autonomii i jednorodności tego prawa w ramach systemu prawa. Są to funkcje ściśle dostosowane do tego rodzaju prawa – w takim zakresie podmiotowym, o takiej treści i w takich formach nierealizowane przez inne dziedziny prawa. Problem funkcji prawa nieletnich jest zatem w dużej mierze problemem istoty i sensu istnienia tego prawa¹.

Tworząc przepisy prawa nieletnich, należy ich treść podporządkować przewidywanym ich efektem – i to zarówno w odniesieniu do wyspecyfikowanych podmiotów norm, jak i w szerszym aspekcie – oczekiwanych rezultatów ogólnospołecznych. Zadania, które stawia się przed prawem nieletnich, należy widzieć zatem w dwóch wymiarach. Pierwszy, decydujący o istocie prawa nieletnich, obejmuje zadania, jakie pełnić mają przepisy tego prawa wobec nieletniego. Z uwagi na to, że wyróżnikiem prawa nieletnich jest przede wszystkim sam nieletni jako podmiot norm tego prawa, dlatego też, określając funkcje prawa nieletnich, należy nadać priorytet zadaniom, które dotyczą bezpośrednio nieletnich. Nieletni jest w toku rozwoju i właśnie z tego powodu potrzebuje specjalnego traktowania, ochrony i opieki, zaspokajania właściwych mu potrzeb oraz ustanowienia gwarancji respektu jego praw, gdyż – jak wcześniej wskazano – sam nie potrafi jeszcze bronić swojego dobra.

Druga płaszczyzna ma szerszą perspektywę, gdyż przed prawem nieletnich stoją zadania społeczne. Dziecko – nieletni jest członkiem wspólnoty rodzinnej, szkolnej, państwowej i innych wspólnot, np. sportowych czy harcerstwa. Ten okres w życiu każdego człowieka wiąże się z jego socjalizacją, uspołecznieniem, czyli wdrażaniem do harmonijnego życia we wspólnocie opartej na określonych wartościach i do respektu tych wartości stanowiących więzi wspólnotowe. Społeczności, w której żyje nieletni, powinno zależeć na tym, by był on pełnowartościowym jej członkiem, aby respektował zasady współżycia tej wspólnoty.

¹ Szerzej *A. Grześkowiak*, Funkcje prawa nieletnich, [w:] *P. Hofmański, S. Waltoś* (red.), *W kręgu prawa nieletnich*. Księga pamiątkowa ku czci Profesor Marianny Korcyl-Wolskiej, Warszawa 2009, s. 22.

W piśmiennictwie wskazuje się na wiele funkcji prawa nieletnich – np. na funkcję ochronną¹, opiekuńczą, wychowawczą², reedukacyjną, resocjalizacyjną, odzyskania społecznego. Natomiast z tytułu ustawy z 9.6.2022 r. „o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich” wynika, że dla ustawodawcy funkcjami prawa dotyczącego nieletnich są resocjalizacja i wspieranie nieletnich.

Wśród funkcji prawa nieletnich wymienia się także, a nawet współcześnie mocno akcentuje – funkcję gwarancyjną³.

Wskazane funkcje prawa nieletnich często łączy się, eksponując np. funkcję opiekuńczo-wychowawczo-ochronną⁴ czy opiekuńczo-wychowawczą⁵, czy wspierająco-resocjalizacyjną, jak w nowej ustawie o nieletnich.

Funkcje prawa nieletnich mogą być określone w różnej formie normatywnej – albo ustawa wskazuje je wprost w swoich przepisach merytorycznych lub w tytule czy w preambule ustawy, albo czyni to pośrednio, wówczas funkcje te rekonstruuje się z treści poszczególnych przepisów. Może jednak zdarzyć się i tak, że w ustawie brak wskazania oczekiwanych efektów danej regulacji prawnej. W takich przypadkach najczęściej wskazanie funkcji określonej dziedziny prawa zawarte jest w uzasadnieniu projektu ustawy lub ich sformułowanie zawdzięcza się doktrynie albo orzecznictwu sądowemu, a zdarza się również, że wskazuje na nie Trybunał Konstytucyjny⁶. W przypadku nowej ustawy funkcje zawartego w niej prawa nieletnich znalazły ekspozycję już w jej tytule „o wspieraniu i resocjalizacji (...)”, co oznacza, że takie zadania postawił ustawodawca przed zawartymi w niej przepisami. Bepośrednio na resocjalizację wskazuje w tekście ustawy wiele jej przepisów (np. art. 6, 14 ust. 1 i 2, art. 15 ust. 1, 3 i 6, art. 115). W art. 6 WspResNielU podkreśla się, że karę można orzec wobec nieletniego jedynie w przypadkach określonych w ustawie, jeżeli inne środki nie są w stanie zapewnić **resocjalizacji nieletniego**, co wyraźnie oznacza, że efekt resocjalizacyjny jest kryterium, od którego zależy stosowanie środków oddziaływania wobec nieletniego.

Funkcje prawa nieletnich powinny mieć aksjologiczne zakorzenienie w określonym systemie wartości – przede wszystkim we wskazujących je przepisach konstytucyjnych, które wprost lub pośrednio stanowią wzorzec normatywny dla regulacji ustawowych.

¹ M. Cieślak, *Od represji*, s. 30.

² Z. Lorek, *Zasady postępowania z nieletnimi (Próba systematyzacji)*, PiP 1988, z. 11, s. 65–66.

³ T. Bojarski, *Odpowiedzialność nieletnich w prawie polskim*, [w:] T. Bojarski (red.), *Orzekanie środków wychowawczych i poprawczych w praktyce sądów rodzinnych*, Lublin 1990, s. 11.

⁴ V. Konarska-Wrzošek, *Typy reakcji na naganne zachowania nieletnich przewidziane w projektowanym prawie nieletnich*, [w:] T. Bojarski (red.), *Problemy reformy postępowania w sprawach nieletnich*, Lublin 2008, s. 124.

⁵ A. Gaberle, *Podstawowe problemy nowej ustawy o nieletnich (na przykładzie projektu ustawy – Prawo nieletnich z 2008 r.)*, [w:] T. Bojarski (red.), *Problemy reformy postępowania w sprawach nieletnich*, Lublin 2008, s. 17.

⁶ Wyr. TK z 29.6.2016 r., SK 24/15, OTK-A 2016, poz. 46; zob. też A. Grześkowiak, *Tendencje rozwojowe włoskiego prawa nieletnich*, *Archiwum Kryminologii* 2009, Nr XXIX–XXX, s. 314.

Wśród funkcji prawa nieletnich wyróżnić należy funkcję **główną** i funkcje **szczegółowe**. Poszukując głównej funkcji prawa nieletnich, należy wytypować na tę pozycję taką funkcję, która obejmie swoim zakresem wiele funkcji szczegółowych, pośrednich, pozwalających zrealizować podstawowy cel prawa nieletnich. W prawie nieletnich na taką funkcję wskazuje sama Konstytucja RP. Główną funkcję prawa nieletnich można bowiem wyprowadzić z **art. 72 ust. 1 Konstytucji RP**, w którym stanowi się, że: „Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją”. W komentarzach do Konstytucji RP podkreśla się, że przepis ten „ustala obowiązek władz publicznych **zapewnienia ochrony prawom dziecka**”¹. Przepis Konstytucji statuuje obowiązek ochrony dziecka m.in. przed demoralizacją. To on stanowi zatem wzorzec dla określenia funkcji głównej prawa nieletnich. Dziecko i jego dobro są wartością konstytucyjną. Nieletni jest dzieckiem, przysługują mu zatem wszystkie prawa i gwarancje ich ochrony przynależne dzieciom. Niekwestionowaną podstawą aksjologiczną prawa nieletnich powinno być więc wskazanie zawarte w art. 72 Konstytucji RP. Opierając się na tym przepisie, należy przyjąć, że główną funkcją prawa nieletnich jest ochrona nieletniego przed demoralizacją i opieka nad nim, a więc funkcją główną prawa nieletnich jest funkcja **ochronno-opiekuńcza**².

Uznanie **funkcji ochronno-opiekuńczej** za główną funkcję prawa nieletnich wzmacniają sformułowania ratyfikowanej przez Polskę Konwencji o prawach dziecka. Podkreśla się w niej, że „dziecko z uwagi na niedojrzałość fizyczną oraz umysłową wymaga szczególnej opieki i troski, a zwłaszcza właściwej ochrony prawnej” oraz że dzieci powinny być otoczone „niezbędną ochroną i opieką” (Konwencja o prawach dziecka, preambuła). W art. 3 pkt 2 tej Konwencji nakłada się na państwa obowiązek zapewnienia dziecku ochrony i opieki w takim zakresie, w jakim jest to konieczne dla jego dobra. Należy jednak podkreślić, że opieka i ochrona dziecka jest przede wszystkim naturalnym i prawnym zadaniem rodziny, co zresztą jest wyraźnie akcentowane w systemie polskiego prawa, a także w sposób szczególny w preambule nowej ustawy dotyczącej nieletnich. Wszystkie inne instytucje pełnią tę funkcję pomocniczo.

Biorąc za podstawę powyższe wskazania konstytucyjne i konwencyjne oraz ustawowe, należy przyjąć, że prawo nieletnich ma za zadanie **ochronę** nieletniego jako osoby, ochronę jego praw, prawidłowości jego rozwoju oraz pozycji w relacjach społecznych – w rodzinie, szkole, pracy – ogólnie mówiąc – w społeczeństwie.

Funkcją prawa nieletnich powinna być także kompleksowa **ochrona nieletniego przed określonymi zagrożeniami dla jego rozwoju osobowego i społecznego**. Ta treść zadania prawa nieletnich nawiązuje do koncepcji przyjmowanych w ustawach z początku XX w. – „dziecka w niebezpieczeństwie”. Chodzi o ochronę prawidłowego rozwoju biopsychicznego i społecznego dziecka, gdy jest ono zagrożone nieprzystoso-

¹ W. Borysiak, [w:] M. Saffjan, L. Bosek (red.), Konstytucja RP. Komentarz, Warszawa 2016, Legalis.

² A. Grześkowiak, Postępowanie, s. 7.

waniem społecznym lub gdy nieletni wykazuje objawy zachowań dowodzących procesu jego wykołejenia czy demoralizacji – jak przyjmuje się w polskim systemie prawa.

Prawo nieletnich powinno chronić nieletniego przed demoralizacją, jak stwierdza się w art. 72 ust. 1 Konstytucji RP, a także w WspResNielU – w tym przed popełnieniem czynu zabronionego i zejściem z drogi respektowania norm zachowania przypisanego dzieciom w tym wieku, odpowiadających poziomowi ich rozwoju. Do funkcji głównej prawa nieletnich należy zaliczyć także zadanie **opieki** nad nieletnim. Nieletni jest – jak wyżej wskazano – podmiotem „politycznie i psychologicznie słabszym” i z tego powodu, że jest jeszcze dzieckiem, państwo powinno otaczać go opieką.

Funkcja opiekuńcza na tle prawa nieletnich przejawia się w wielu uprawnieniach sądu lub innych organów państwowych do ingerencji w warunki, w jakich wychowuje się i wzrasta nieletni. To istotna funkcja tego prawa, dowodząca kompleksowego podejścia do sprawy nieletniego widzianego nie tylko przez pryzmat demoralizacji czy dopuszczenia się czynu zabronionego, ale również jego potrzeb. Dla jego wzrostu nie tylko fizycznego, ale i – a może przede wszystkim – dla prawidłowego ukształtowania jego osobowości często wymagana jest pomoc i opieka, zwłaszcza gdy rodzina, w której żyje nieletni, jest dysfunkcyjna. Nieletni może zatem wymagać wsparcia w procesach rozwojowych, kształtujących perspektywę jego życia, także społecznego. Takie potrzeby zauważył ustawodawca, eksponując w tytule nowej ustawy właśnie taką funkcję. To wsparcie obejmuje jednak ustawowo określony krąg nieletnich – będących w konflikcie z prawem karnym lub z zasadami współżycia społecznego.

Synonimem, według słownikowego znaczenia, zwrotu „wspieranie” jest pomaganie, wspomaganie, udzielanie pomocy. Oczywiście należy zrekonstruować z tekstu nowej ustawy treść tego pojęcia i postacie wspierania nieletniego. Pytanie o treść wspierania ma szczególne znaczenie zwłaszcza na tle nowo wprowadzonych przepisów KK (choć na tę chwilę jeszcze nieobowiązujących), dopuszczających, w określonych przypadkach, skazanie nieletniego od 14. roku życia lub jak przewiduje to KK od 1997 r. – od ukończenia lat 15, według znowelizowanych przepisów KK obecnie nawet na karę pozbawienia wolności do lat 30. W takich wypadkach, jak również wobec wyraźnego obostrzenia traktowania nieletniego według nowej ustawy dotyczącej nieletnich, to „wspieranie” przybiera swoistą postać, wyraźnie zaostrzoną. Natomiast niewątpliwie postacią wspierania jest możliwość zobowiązania rodziców albo opiekuna do poprawy warunków, w których żyje nieletni, a także stworzenie nieletniemu przebywającemu w zamkniętych zakładach nauki szkolnej, co zresztą jest powinnością zakładu, ponieważ zgodnie z Konstytucją RP nauka do 18. roku życia jest obowiązkowa.

Jednak w uzasadnieniu projektu WspResNielU wskazano, że wspieranie to „dopingowanie danego podmiotu, w tym przypadku nieletniego, do postępowania, które jest zgodne z przyjętymi normami zarówno prawnymi, jak i społecznymi, a tym samym z interesem społecznym, ale nie tylko – również z dobrem nieletniego”¹.

¹ Projekt ustawy o wspomaganie i resocjalizacji nieletnich. Uzasadnienie, Druk Nr 2183 z 15.4.2022 r., s. 3.

Z dalszego toku wywodów zawartych w uzasadnieniu projektu wynika, że „w konsekwencji udzielana nieletniemu – w ramach wskazanego wsparcia – pomoc w celu kształtowania ich społecznie pożądanym i akceptowanym postaw (...) winna być indywidualizowana w stosunku do danego nieletniego (...) Ponadto powinna ona mieć szeroki wachlarz oddziaływań wspierających, aby poprzez ich zastosowanie uzyskiwać oczekiwane rezultaty. Ich uzyskiwaniu, w dłuższej perspektywie, będzie służyło wdrożenie procesu resocjalizacji rozumianego jako teoretyczne i praktyczne oddziaływanie wychowawcze wobec jednostek niedostosowanych społecznie lub zagrożonych tym niedostosowaniem¹. Jeżeli zatem wspieranie to dopingowanie, to treść tej funkcji pokrywa się zakresowo z resocjalizacją. Należy zatem czekać na praktyczne formy wspomaganie w relacji do działań resocjalizacyjnych. Ponieważ jednak ustawa nie tłumaczy, na czym polegać ma tytułowe wspieranie nieletnich, a stosującemu ustawę nie wolno wyjść poza przepisy ustawy, istnieje niebezpieczeństwo tego, że wspieranie rozumiane jako „dopingowanie” włączone będzie w funkcję resocjalizacyjną i nie przyjmie innych sobie właściwych form.

Należy przyznać rację *O. Sitarz*, która słusznie podkreśla, że w nowej ustawie „przeważa funkcja resocjalizacyjna niż wspierająca²”.

Funkcja ochronno-opiekuńcza realizowana jest przez **funkcje szczegółowe**. Jedną z nich jest **funkcja gwarancyjna**. Nietelni w prawie nieletnich ma pozycję samodzielnego podmiotu określonych praw, tak więc przysługiwać mu powinny wszystkie gwarancje ich nienaruszalności. Z racji wieku i poziomu rozwoju prawo powinno gwarantować nieletniemu więcej praw niż osobie dorosłej.

Prawo nieletnich powinno poręczać nieletnim określone prawa w całym postępowaniu prowadzonym według jego przepisów. Prawa te powinny odpowiadać nie tylko standardowi praw dziecka określonego w Konstytucji RP, Konwencji o prawach dziecka i w innych międzynarodowych aktach praw człowieka. Dochodzą do tego prawa należne nieletniemu w postępowaniu prowadzonym według ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, zresztą także wskazywane w międzynarodowych standardach postępowania z nieletnimi, zwłaszcza w ONZ-owskich tzw. regułach bejjińskich (pekińskich) i rijadzkich oraz w normatywnych wypowiedziach UE czy Rady Europy.

Chodzi o wyraźne, ustawowe zabezpieczenie praw nieletniego stojącego przed sądem w związku z demoralizacją czy popełnieniem czynu karalnego, a także gdy chodzi o tzw. starszego nieletniego – przed sądem karnym.

Na tle dawnych przepisów NielU brakowało odpowiednich gwarancji ochrony praw nieletniego, szczególnie w postępowaniu przed sądem³, dlatego kompleksowa nowelizacja NielU w zakresie postępowania sądowego z 2013 r. m.in. częściowo

¹ Tamże.

² *O. Sitarz*, [w:] *P. Drembkowski, G. Kowalski* (red.), *Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich*. Komentarz, Warszawa 2023, Legalis.

³ *A. Grześkowiak*, *Postępowanie*, s. 159; *M. Korcyl-Wolska*, *Postępowanie w sprawach nieletnich*, Warszawa 2008, s. 184; *A. Gaberle*, *Podstawowe problemy nowej ustawy o nieletnich (na przykładzie projektu ustawy – prawo nieletnich z 2008 r.)*, [w:] *T. Bojarski* (red.), *Problemy reformy postępowania*, s. 19.

uzupełniła katalog praw nieletniego w tym postępowaniu, kładąc akcent na gwarancje przysługujących mu praw. W nowej ustawie ta kwestia jest już wyraźnie uregulowana. W art. 36 WspResNielU wskazano pięć praw przysługujących nieletniemu w postępowaniu przed sądem, natomiast na płaszczyźnie wykonawczej – w odniesieniu do wykonywania zakładowych środków poprawczych – ich katalog jest bardzo obszerny, ale są to prawa również innego typu – obejmuje on np. kwestie socjalno-bytowe. Jednak patrząc na WspResNielU z perspektywy praw nieletniego, należy wskazać na istotne – z punktu widzenia funkcji gwarancyjnej prawa nieletnich – przepisy wyjaśniające treści niektórych zwrotów używanych przez ustawodawcę. Załączenie takiego dość swoistego słowniczka nadaje ujętym w nim pojęciom ściśle granice znaczeniowe, co uniemożliwia dowolną ich interpretację. Autentyczna wykładnia nie dopuszcza arbitralnej ich wykładni. W art. 87 ustawy określa się np., na czym polega kontrola osobista, kontrola paczki, korespondencji, nadzór korespondencji czy odwiedzin.

Funkcją szczegółową, ale również o szczególnym znaczeniu w prawie nieletnich jest **funkcja wychowawcza**. Funkcja ta w stosunku do nieletnich jest uznawana za konieczną, stanowi istotny, ale też charakterystyczny i niezbędny składnik funkcji głównej – ochronno-opiekuńczej. Wychowanie nieletniego w duchu respektu dla wartości jest najpewniejszym środkiem jego ochrony przed demoralizacją i naruszeniem prawa. W doktrynie, a także w różnych ustawodawstwach krajowych funkcja ta nazywana jest rozmaicie. Przedstawia się ją jako funkcję reedukacyjną, poprawczą, resocjalizacyjną, reintegracji społecznej, odzyskania społecznego.

Wychowanie powinno z jednej strony prowadzić do internalizacji przez nieletniego wartości moralnych uznanych za podstawę współżycia społecznego, a z drugiej strony, nie powinno ono naruszać godności nieletniego. W miarę możliwości powinno być prowadzone we współpracy z nieletnim i uwzględnieniem jego wyboru kierunku kształcenia. Powinno obejmować jeszcze edukację szkolną, co zresztą, biorąc pod uwagę konstytucyjny obowiązek edukacyjny do 18. roku życia, oznacza, że rodzice lub odpowiednie instytucje powinny nieletniemu umożliwić naukę w szkole lub zobowiązać go do nauki. Kierując się funkcją wychowawczą, należy skorygować dotychczasowy proces wychowawczy nieletniego, wskazać mu właściwy system wartości, którym powinien się kierować, nauczyć go odróżniania dobra od zła. Ważne jest także, aby działania wychowawcze podejmowane w ramach postępowania wobec nieletniego nauczyły go, stosownie do jego wieku i poziomu rozwoju, także odpowiedzialności za własne czyny.

Jednak, zwłaszcza gdy nieletni jest sprawcą czynu zabronionego lub w inny sposób objawia się proces jego demoralizacji – prawo nieletnich powinno nie tylko oddziaływać na niego wychowawczo w kierunku internalizacji wartości chronionych, ale i korygować dotychczasowy proces wychowawczy, prowadząc do zmiany jego postaw w odniesieniu do wartości. Powinno zatem zmierzać do reedukacji czy poprawy nieletniego. Te funkcje prawa nieletnich mieszczą się zresztą w szeroko zarysowanej funkcji wychowawczej.

Ustawa z 9.6.2022 r. spośród wielu możliwości wyboru tego rodzaju funkcji w prawie nieletnich wskazała na resocjalizację. Przyjęto zatem **resocjalizację** jako główny cel postępowania wobec nieletniego, co oznacza wyraźne uznanie tej funkcji za podstawową w postępowaniu wobec nieletnich. Z wyboru takiej funkcji na tytułową w ustawie dotyczącej nieletnich wynika, że dla ustawodawcy to ona ma być funkcją przewodnią, zasadniczą w postępowaniu wobec nieletniego, oczywiście obok funkcji wspierania nieletnich. Wydaje się, że taki wybór dla prawa nieletnich nie jest w pełni zasadny.

Resocjalizacja według jednej z najbardziej znanych w Polsce definicji jest „odmianą procesu wychowawczego, który z jednostki wadliwie przystosowanej do wymogów życia społecznego czyni jednostkę ponownie zsocjalizowaną, tzn. społeczną, samodzielną i twórczą”¹.

Resocjalizacja to powtórna socjalizacja, ale już według prawidłowych norm życia społecznego, to korektura wadliwych norm życia społecznego. Dziecko 10-letnie czy nawet 13-letnie, a nawet 14-letnie trudno uznać za osobę, która już w pełni przeszła proces socjalizacji i internalizowała obowiązujące reguły życia społecznego i wymaga resocjalizacji. Nieletni są jeszcze w trakcie procesu socjalizacji, poznają i utrwalają w świadomości wartości i normy społeczne, które należy respektować w życiu społecznym. Proces ten u nich jest jeszcze w toku. U nieletnich obejmować on może ciągle jeszcze poznawanie i internalizowanie takich wartości i norm współżycia społecznego, których nieletni dotąd nie jest świadomy, ponieważ proces ich przyswajania następuje wraz z wiekiem i rozwojem biopsychosocjalnym nieletniego i nabywaniem świadomości co do ich istnienia i potrzeby respektowania. Nieletniego należy jeszcze na jego drodze rozwoju socjalizować i wskazywać na pierwotne i najważniejsze wartości społeczne i związane z człowiekiem oraz życiem w społeczeństwie. Należy go edukować, doprowadzić do jego właściwej socjalizacji i poprawiać, gdy dotychczas przez nieletniego przyswojone reguły życia społecznego są wadliwe. Potrzebna jest mu raczej reedukacja i poprawianie przyswajanych wzorców.

Zwrotem „resocjalizacja” posługuje się doktryna w szerokim zakresie względem osób dorosłych, które popełniły przestępstwo. W tym wypadku jednak podmiotem oddziaływania resocjalizacyjnego są dzieci od 10. roku życia, więc raczej chodzić powinno jeszcze – przynajmniej, gdy chodzi o tych najmłodszych nieletnich – nie tyle o resocjalizację, ale o socjalizację czy reedukację lub po prostu o wychowanie, tak jak ujmuje to np. KK w art. 54 § 1 wobec „starszych nieletnich”, którzy mogą, w przypadkach wskazanych w art. 10 § 2 lub 2a KK (uwaga: gdy już uchwalona nowelizacja KK wejdzie w życie) – ponosić odpowiedzialność karną za określone KK przestępstwa od 15., a obecnie nawet 14. roku życia. W uzasadnieniu WspResNielU resocjalizację wyjaśnia się jako „teoretyczne i praktyczne oddziaływanie wychowawcze wobec jednostek niedostosowanych społecznie lub zagrożonych tym niedo-

¹ M. Kalinowski, *Struktura procesu resocjalizacji*, [w:] B. Urban, J.M. Stanik (red.), *Resocjalizacja*, Warszawa 2008, s. 253.

stosowaniem”, a użycie takiego zwrotu „odzwierciedla dążenie do wyeksponowania istoty tego procesu w kształtowaniu prawidłowych postaw młodych ludzi, których dotychczasowe zachowanie pozostawało w sprzeczności z powszechnie przyjętym porządkiem obyczajowym, kulturowym i prawnym”¹. Tak ujęte szczegółowe zadania resocjalizacyjne zasługiwałyby raczej na określenie takiej funkcji – ogólnie – funkcją wychowawczą. Natomiast resocjalizacja jako funkcja prawa nieletnich powinna być realizowana wobec osób, które już osiągnęły określony poziom socjalizacji i dokonały internalizacji wypaczonych norm społecznego współżycia. U nieletnich, co należy raz jeszcze wyraźnie zaakcentować, ten proces jest jeszcze w toku. Oczywiście chodzi o nieletnich do lat 17 lub 18.

Rodzi się również pytanie o relacje między funkcją wychowawczą prawa nieletnich a resocjalizacyjną, którą eksponuje ustawodawca w WspResNielU. Nie jest to proste z racji różnych pojęć dotyczących procesu wychowawczego prowadzonego wobec nieletnich i ich kontekstów używanych przez ustawodawcę w tym akcie normatywnym.

Na tle rozwiązań WspResNielU można zauważyć, że pojęcie „**resocjalizacja**” często jest stosowane albo samodzielnie, albo obok pojęcia „wychowanie” lub w jeszcze innych kontekstach oddziaływania na nieletniego. Ponadto ustawodawca stosuje tam także samodzielnie pojęcie „**wychowanie**”, np. wskazuje na wychowanie, gdy stanowi o warunkowym zawieszeniu umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym. Jako kryterium jego zastosowania przyjmuje „uzasadnione przypuszczenie, że pomimo niewykonania środka poprawczego **cele wychowawcze** zostaną osiągnięte” (art. 16 ust. 1 WspResNielU). Natomiast w części wykonawczej WspResNielU wyraźnie uznaje się **wychowanie** za cel wykonywania środków wychowawczych i środka poprawczego. Stanowi się bowiem, że środki te mają na celu **wychowanie nieletniego** na świadomego swych obowiązków członka społeczeństwa. Zgodnie z ustawą działalność wychowawcza względem nieletniego powinna przede wszystkim zmierzać do wszechstronnego rozwoju osobowości i uzdolnień nieletniego oraz do kształtowania i utrwalania w nim społecznie pożądanej postawy i poczucia odpowiedzialności, tak by był on odpowiednio przygotowany do samodzielnego i odpowiedzialnego życia zgodnie z obowiązującymi normami społecznymi i prawnymi (art. 88 WspResNielU). W tym wypadku chodzi zatem wyraźnie o **kształtowanie** określonych postaw, a nie o re-socjalizację. Równoległe stosowanie tych dwóch pojęć – tytułowej „resocjalizacji” oraz „wychowania” zdaje się wskazywać na różne zakresy treściowe, a także na różne funkcje tego rodzaju oddziaływać. Wprowadza także pewien chaos terminologiczny i niejasność co do zakresów treściowych tych oddziaływań.

Prawo nieletnich powinno pełnić funkcję wychowawczą, a w jej ramach możliwe są różnego rodzaju oddziaływania, także resocjalizacyjne, gdy tego wymaga potrzeba, ale dotyczyć one powinny starszych nieletnich, u których już ukształtowały się postawy społeczne wymagające ponownej, już prawidłowej socjalizacji.

¹ Uzasadnienie, s. 3.

Wychowanie nie ma charakteru jednowymiarowego. Opiera się bowiem na założeniu wieloaspektowości procesu wychowania. Jednym z jego aspektów może być resocjalizacja, oznaczająca to, co wynika z jej nazwy, a zatem re-socjalizację, czyli ponowną socjalizację

Ustawodawca, wprowadzając funkcję resocjalizacyjną na czołowe miejsce w postępowaniu wobec nieletnich, nie jest w tym zbyt konsekwentny, czego przykładem jest wyżej wskazane używanie w jednym przepisie, obok tytułowej resocjalizacji, także pojęcia „wychowanie”, co jednak nasuwa pytanie o ich zakresy treściowe i wzajemne relacje. Wydawać by się mogło, że resocjalizacja mieści się w szeroko rozumianym wychowaniu, ale w art. 162 WspResNielU wskazuje się, że „ośrodek kuratorski prowadzi działalność wychowawczą, resocjalizacyjną (...), zmierzając do zmiany postaw nieletnich w kierunku społecznie pożądanym, zapewniającym prawidłowy rozwój ich osobowości”. Dowodem na różne zakresy pojęć „resocjalizacja” oraz „wychowanie” jest także samo nazewnictwo młodzieżowych ośrodków wychowawczych, których ustawodawca wyróżnia dwa typy: resocjalizacyjno-wychowawczy oraz resocjalizacyjno-rewalidacyjny (art. 177 WspResNielU). Ustawodawca zresztą, wyjaśniając charakter młodzieżowego ośrodka wychowawczego typu resocjalizacyjno-wychowawczego, wskazuje, że przeznaczony on jest dla nieletnich niedostosowanych społecznie, wymagających m.in. **wychowania i resocjalizacji**, co stanowi dowód, że te dwa zadania mają różny charakter, a są realizowane w określonym typie zakładu wychowawczego.

W ustawie mowa jest także o procesie wychowawczym (art. 181 WspResNielU). I wreszcie w art. 187 WspResNielU wskazuje się, że w okręgowych ośrodkach wychowawczych realizuje się wobec nieletnich system wychowawczy-resocjalizacyjny. Przykładów na niezbyt jasną z punktu widzenia szczegółowych funkcji prawa nieletnich ekspozycję celów rozwiązań zawartych w WspResNielU jest w niej wiele.

Patrząc jednak na prawo nieletnich jako na regulację kompleksową, obejmującą całość postępowania wobec nieletniego, należy przyjąć, że pełni ono funkcję wychowawczą, w ramach której występują różne formy oddziaływań.

Podkreślając wagę tej funkcji, należy mieć również na uwadze, że pierwszymi, naturalnymi i najważniejszymi wychowawcami dziecka są rodzice. Wychowanie jest podstawową funkcją rodziny, a powinno ono być prowadzone zgodnie z ich poglądami moralnymi i religijnymi, jak stanowią zarówno Konstytucja, jak i akty międzynarodowych praw człowieka. Dopiero gdy rodzina jest niewydolna wychowawczo, nie wypełnia swoich funkcji ochronno-opiekuńczych, gdy zachowanie nieletniego wskazuje na jego nieprzystosowanie społeczne lub na wcześniejszym etapie – gdy jest on zagrożony demoralizacją, prawo przewiduje możliwość powierzenia tej funkcji innym podmiotom. W preambule ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, podkreślając zasadę autonomii rodziny i pierwszoplanowej roli rodziców – matki i ojca w przekazywaniu nieletnim wartości, zasad i niezbędnych wzorców – wskazuje się, że to rodzina jest naturalnym środowiskiem rozwoju człowieka. Istotne zna-

